

Naslov članka/Article:

VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR – BOJ ZA STARO PRAVDO ALI NOVO DRUŽBENO UREDITEV

Avtor/Author:

Gordana Popovič Lozar

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 3-4/2016, letnik 24

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2016

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Gordana Popovič Lozar, Srednja šola Črnomelj

VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR – BOJ ZA STARO PRAVDO ALI NOVO DRUŽBENO UREDITEV

UVOD

V obdobju od 15. do 18. stoletja se je na Slovenskem zvrstilo pet velikih kmečkih uporov. Največji med njimi je bil vseslovenski kmečki upor iz leta 1515, katerega petstoletnico smo obeležili leta 2015. Upor je zajel 25.000 km² ali večino slovenskega ozemlja s Kranjsko, Štajersko in Koroško, razen Goriške (z izjemo Tolminskega), in z delom Prekmurja. Udeležilo se ga je 80.000 kmetov. Trajal je štiri mesece, vključno s pripravami in začetnimi nemiri pa leto in pol. Glavni vzroki za kmečko upiranje so bili povečevanje dajatev in tlake, uvajanje novih dajatev, spreminjanje naravnih dajatev v denarne, zmanjšanje kmečkih pravic do srenjskih zemljišč in gozda, omejevanje kmečke obrti in trgovine, vojskovanje z Benečani. Izkoriščanje podložnikov s strani zemljiških gospodov (npr. Jurij Thurn, Gašper Lamberg, Johann Neuhauser) na petih uporniških žariščih je dalo povod za začetek velikega punta, zlasti po tem, ko so kmetje marca ubili Thurna in njegovega oskrbnika. Na Kranjskem se je začela oblikovati kmečka zveza.

Deželni stanovi so na Dunaju pritiskali na cesarja, da bi jim pomagal. Cesar je aprila sprejel kmečko poslanstvo v Augsburgu, od stanov pa je želel izsiliti davek za vojno proti Benečanom. Cesarjevi odposlanci, ki so poskušali pomiriti kmete, so bili neuspešni. Uporniki so napadli več gradov: Rekštanj, Boštanj, Mokronog, Raka, Mirna, Pilštanj, Podčetrtek, Brestanica, Kunšperk, Podsreda, Bizeljsko. Po velikem kmečkem zborovanju pri Novem mestu so 17. maja zavzeli grad Mehovo in ubili oba brata Mindorfa. Sredi junija so osvojili grad in mesto Brežice, kjer se je skrival vitez Marko iz Klisa. Istega meseca se je uporniško gibanje razširilo na Štajersko, kjer je v Konjicah potekalo veliko kmečko zborovanje, nato pa na Koroško. Ker posredovanje cesarjevih odposlancev ni uspelo, je cesar 11. junija gibanje prepovedal in se odločno postavil na stran deželnih stanov. Zahteve kmečkih upornikov kažejo, da se niso borili le za staro pravdo, temveč tudi za soodločanje pri davkih in odpravo graščinske in fevdno-stanovske oblasti. Medtem ko jim je bil cesar v začetku naklonjen, je kasneje, ko so začeli napadati gradove in zaradi lastnih koristi, stopil na stran plemičev. Fevdalci, ki so imeli sprva težave z zbiranjem svoje vojske, saj so se morali braniti pred uporniki v svojih gradovih, so s pomočjo cesarske vojske vendarle upor zatrli. Najprej se je to zgodilo na Koroškem, nato pod vodstvom Jurija Herbersteina, ki se je izkazal v znameniti bitki za Celje v začetku julija 1515 na Štajerskem, in nazadnje na Kranjskem. K temu so prispevali slepo zaupanje kmetov v cesarja, neenotnost, izurjenost kmečke vojske za obrambo in ne za napad ter slabša opremljenost. Kmetom so naložili hude kazni, kot so obešanje, natikanje na kol, požigi, usmrtitve, tlaka za povzročeno škodo, visoke denarne kazni in puntarski pfenig, ki so ga plačevali še vrsto let.

Vsebina obvezne širše teme Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci v učnem načrtu za zgodovino v drugem letniku gimnazije predvideva obravnavo kmečkih uporov. V okviru izbranega učnega sklopa je načrtovan ožji učni problem Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev? V ta namen je zasnovan delovni list, ki vsebuje odlomke iz Grafenauerjevega Boja za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem kakor tudi nekaj literarnih virov. Na slikovnih virih prevladujejo grafične podobe gradov iz Valvazorjeve in Vischerjeve topografije. Problematiko vseslovenskega kmečkega upora se obravnava, tako da se posamezne faze kmečkega upora osvetli s perspektive kmetov, plemičev in cesarja ter opredeli vzroke za nastala razmerja.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT (GIMNAZIJA)

Širša tema iz učnega načrta	Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci
UČNI SKLOP:	Položaj kmeta, kmečki upori
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	<p>Dijaki/dijakinje:</p> <ul style="list-style-type: none"> s perspektive kmeta, plemiča in cesarja na podlagi izbranih zgodovinskih virov sklepajo o vzrokih, povodih in žariščih vseslovenskega kmečkega upora, oblikovanju kmečke zveze in začetku, širjenju in vrhuncu upora, kmečkih zahtevah, koncu in posledicah vseslovenskega kmečkega upora; primerjajo odnose med družbenimi sloji skozi posamezne faze upora in utemeljijo, do kolikšne mere so se razmerja spreminjala; argumentirajo odgovor na ključno vprašanje <i>Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?</i> v okviru timskega pouka z likovno umetnostjo narišejo strip <i>Po sledeh vseslovenskega kmečkega upora</i>.
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	<p>Dijaki/dijakinje:</p> <ul style="list-style-type: none"> z umeščanjem posameznih faz vseslovenskega kmečkega upora v ustrezen časovni in prostorski okvir razvijejo sposobnost časovnih in prostorskih predstav; z analizo multiperspektivnih zgodovinskih virov razvijejo pogled na dogajanje skozi oči kmetov, plemičev, cesarja; ob delu z viri razvijejo spretnost zbiranja in izbiranja pomembnih informacij in dokazov ter presodijo uporabno vrednost zbranega gradiva glede na vključenost virov prve in virov druge roke, objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj; razvijejo spretnosti samostojnega oblikovanja sklepov in argumentacije pri zagovarjanju odgovora na ključno vprašanje; razvijejo pisne in ustne komunikacijske spretnosti ter spretnost risanja ob izdelavi stripa; razvijejo socialne spretnosti pri sodelovalnem učenju v trojicah.
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	<p>Dijaki/dijakinje:</p> <ul style="list-style-type: none"> razvijejo dovezetnost za različne poglede ter pojasnijo, zakaj se pojavijo; pozdravijo sodelovanje med kmeti iz posameznih dežel in obsodijo nasilje ter s tem razvijejo pozitiven odnos o pomenu spoštovanja človekovih pravic, enakosti in strpnosti; zavedajo se, da ima vsak človek pravico do upora v primeru nevdzdržnih razmer; razvijejo odgovoren in pozitiven odnos do kulturne dediščine, povezane z vseslovenskim kmečkim uporom.
KLJUČNE KOMPETENCE:	<ul style="list-style-type: none"> sporazumevanje v maternem jeziku, socialne in državljanske kompetence, kompetenca učenje učenja, kulturna zavest in izražanje.
KLJUČNI KONCEPTI:	<p>Ključni koncepti širše teme: kmečki upori.</p> <p>Koncepti za globlje razumevanje: vzroki in posledice, dejstva in mnenja, spremembe in kontinuiteta, podobnosti in razlike.</p> <p>Koncepti, ki izhajajo iz narave zgodovinske vede: kronologija, dokazi iz zgodovinskih virov, interpretacija, multiperspektivizem.</p>
MEDPREDMETNE POVEZAVE	<ul style="list-style-type: none"> likovna umetnost: risanje.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	<ul style="list-style-type: none"> učnocijljni in procesno-razvojni pristop, kompetenčni pristop, kurikularne povezave, aktivne učne metode (delo z multiperspektivnimi pisnimi zgodovinskimi viri, risanje), aktivne učne oblike (sodelovalno učenje v trojicah, timsko delo), avtentični/alternativni pouk (timski pouk z likovno umetnostjo – kolaborativno (dialogično) timsko poučevanje).

(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri dijakih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA DIJAKA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolj razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

DEJAVNOSTI UČITELJICE	DEJAVNOSTI DIJAKA
Prva učna ura	
Uvodni del Učiteljica postavi vprašanje o oblikah uporništva v današnjem času. Predstavi načrt dejavnosti za uresničevanje ciljev.	Dijaki razložijo svoje poznavanje uporništva s pomočjo lastnih izkušenj in aktualnih medijev.
Glavni del Učiteljica razdeli učne liste in razporedi dijake v sedem trojic (če je dijakov v razredu več, se število trojic poveča, lahko tudi število dijakov). Vsaka trojica prejme drugačen delovni list. Spremlja delo posameznikov znotraj trojic, pojasnjuje, spodbuja in sproti preverja. Poda navodilo za delo v trojicah po posameznih fazah kmečkega upora. Spremlja sodelovalno učenje v trojicah.	Dijaki se razporedijo v trojice. Najprej samostojno znotraj trojic analizirajo pisne in slikovne zgodovinske vire ter odgovarjajo na vprašanja na delovnih listih. Preučujejo dogajanje v posamezni fazi kmečkega upora z zornega kota kmetov, plemičev ali cesarja. V trojicah rešujejo naloge za poudarjanje bistva, primerjavo odnosov med družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov po posameznih fazah kmečkega upora.
Zaključek Učiteljica preveri ugotovitve posameznih trojic.	Trojice po potrebi in pogovoru z učiteljico dopolnijo svoje odgovore.
Druga učna ura	
Uvodni del Učiteljica organizira predstavitev dela trojic.	Dijaki v trojicah poročajo o svojih ugotovitvah.
Glavni del Učiteljica razloži navodilo za reševanje nalog za povzemanje in oblikovanje »velike slike«. Spremlja dijake v učnem procesu in komentira.	Dijaki sočasno rešujejo naloge za poudarjanje glavnih zamisli in bistva učne snovi ter globlje razumevanje.
Zaključek Učiteljica zastavi ključno vprašanje in komentira odgovore.	Dijaki razmislijo in argumentirajo odgovor na ključno vprašanje <i>Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?</i>
Tretja učna ura: timski pouk z likovno umetnostjo	
Uvodni del Učiteljica zgodovine naveže pogovor na praznovanje petstoletnice vseslovenskega kmečkega upora.	Dijaki se pogovarjajo o načinih obeleževanja obletnice na podlagi objav v medijih in razmišljajo, kako bi na obletnico upora opozorili v šoli.
Glavni del Učiteljica likovne umetnosti (umetnostne zgodovine) razloži navodila za izdelavo stripa <i>Po sledih vseslovenskega kmečkega upora</i> . Obe učiteljici spremljata trojice pri risanju ter komentirata in svetujeta.	Vsaka trojica najprej samostojno nariše stripovsko risbo glede na problem, ki ga je tudi obravnavala samostojno. Posamezne stripovske risbe nato dijaki sestavijo v celoto. (Strip lahko nastaja tudi na steni.)
Zaključek Učiteljici komentirata končni izdelek ter podata zaključne misli in vtise.	Dijaki komentirajo nastali strip ter prav tako predstavijo zaključne misli in vtise.

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Dijaki bodo pri obravnavi učnega problema izgrajevali vsebinsko znanje s poznavanjem in razumevanjem posameznih faz vseslovenskega kmečkega upora leta 1515 skozi pogled kmetov, plemičev in cesarja ter vzrokov zanje. V okviru proceduralnega znanja bodo razvijali sposobnosti časovnega in prostorskega umeščanja dogodkov iz upora, spretnosti dela z multiperspektivnimi zgodovinskimi viri, ki jim bodo pomagali osvetliti razmerja med posameznimi družbenimi sloji, spretnosti zbiranja in izbiranja pomembnih dokazov, analize, sinteze ter kritične presoje uporabne vrednosti gradiva glede na vključenost virov prve in druge roke, objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, spretnosti samostojnega oblikovanja sklepov in argumentacije pri zagovarjanju odgovora na ključno vprašanje, spretnosti pisne, ustne in risarske komunikacije (slednje v okviru timskega pouka z likovno umetnostjo) ter socialne spretnosti pri sodelovalnem učenju v trojicah. Odnosno znanje bodo izgrajevali z razvijanjem dovtetnosti za različne poglede in pozitivnega odnosa o pomenu spoštovanja človekovih pravic, enakosti in strpnosti z zavedanjem o pomenu sodelovanja med kmeti in obsodbo nasilja ter razmislekom o pomenu in upravičenosti pravice posameznika do upora v nevzdržnih razmerah nekoč in danes ter z razvijanjem odgovornega in pozitivnega odnosa do ohranjanja slovenske kulturne dediščine, povezane z vseslovenskim kmečkim uporom.

LITERATURA

- Aškerc, A. (1963). *Izbrane pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Barbarič, S. (1974). *Kmečki upori v slovenski umetnosti*. Zbornik razprav. Ljubljana: Slovenska matica.
- Brodnik, V., Babič, D. (2014). *Zgodovina 2. Delovni zvezek za drugi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS. Celje. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Celje#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiria_-_035_Cilli_-_Celje.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Cesar Maksimilijan I. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Maksimilijan_I._Habsbur%C5%A1ki#/media/File:Albrecht_D%C3%BCrer_084b.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Boštanj v Valvasorjevi Topografiji. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bo%C5%A1tanj_%28Weissenstein%29#/media/File:Valvasor_-_Grad_Bo%C5%A1tanj.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Brežice. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bre%C5%BEice#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_329_Schlo%C3%9F_Rann_-_Brezice.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Mehovo na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mehovo#/media/File:Grad_Mehovo_na_Valvasorjevi_upodobitvi_leta_1679.JPG (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Mokronog na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mokronog#/media/File:Mokronog_-_Valvasor.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Pilštanj. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Pil%C5%A1tanj#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_294_Peilenstein_bei_Drachenburg_-_Pilstanj.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Podčetrtek. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Pod%C4%8Detrtek#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_485_Windischlandsberg_bei_Drachenburg_-_Podcetrtek.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Podsreda. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Podsreda#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiria_-_182_H%C3%B6rberg_bei_Drachenburg_-_Podsreda.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Rajhenburg. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Rajhenburg#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_331_Reichenburg_bei_Lichtenwald_-_Brestanica.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Raka na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Raka#/media/File:Valvasor_-_Dvorec_Raka.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.
- Grafenauer, B. (1962). *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.

Gombrich, E. H. (1991). Kratka svetovna zgodovina za mlade bralce. Od pradavnine do sedanjosti. Ljubljana: DZS in Panatal.

Landsknehti. Dostopno na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Landsknecht#/media/File:Landsknechte.jpg> (dostop: 8. 5. 2015).

Menart, J. (1990). Srednjeveške pridige in balade. Ljubljana: CZ.

Mlacovič, D., Urankar, N. (2010). Zgodovina 2. Učbenik za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.

Reisp, B. (1973). Podobe iz kmečkih puntov: ob 500-letnici kmečkih uporov na Slovenskem in 400-letnici hrvaško-slovenskega punta. Ljubljana: Narodni muzej.

Valvasor, J. V. (1994). Slava vojvodine Kranjske. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Weber, T. (2002). Šolski zgodovinski atlas. Ljubljana: DZS.

DELOVNI LIST

Ključno vprašanje: *Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?*

AKTIVNOSTI

Na delovnem listu so predstavljeni viri, ki odražajo različne poglede na vseslovenski kmečki upor leta 1515. Oblikujte trojice, znotraj katerih bo prvi dijak preučeval pogled na dogajanje v posamezni fazi kmečkega upora skozi oči kmetov, drugi skozi oči plemičev oz. deželnih stanov in tretji skozi oči cesarja oz. njegovih poslancev. Najprej samostojno analiziraj vire in reši naloge na koncu odlomkov. Nato v trojicah rešite naloge za poudarjanje bistva, primerjavo odnosov med posameznimi družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov po posameznih fazah kmečkega upora.

Prva trojica: V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov ali vzroki kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

Predmet pritožbe	V uporniški spomenici		
1. Izredni davki	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
2. Mitnina, skladiščno pravo		Konjice	
3. Sejmčina, zapovedane ceste	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
4. Večanje starih dajatev	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
5. Nova dajatev od mlinov	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
6. Nova dajatev od planšarij	Bohinj I., Bohinj II.		
7. Nova dajatev na prodajo kmečkega posestva	Bohinj I., Bohinj II.		
8. Nova dajatev na postavitve poslopij	Bohinj II.		
9. Večanje posmrtninskih dajatev	Bled	Konjice	
10. Večanje tlake	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
11. Kratenje podložniških pravic pri tlaki	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
12. Odvzem srenjske zemlje	Bohinj I., Bohinj II.		
13. Kratenje servitutnih pravic		Konjice	
14. Lov in ribolov	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
15. Nered v sodstvu	Bled	Konjice	

16. Višanje sodnih glob	Bled	Konjice	
17. Nered pri zakupih kmetij	Bled		
18. Menjava denarja	Bled	Konjice	
19. Sklicevanje na staro pravdo	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	Koroška
20. Sklicevanje na božjo pravdo			Koroška

(Prirejeno po: Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 80–81.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- V preglednici z rdečo barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz trenj med podložniki in zemljiškimi gospodi in so povezane z agrarnim gospodarskim področjem. Z modro barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz trenj med kmeti in meščani in so povezane z neagrarnim gospodarskim področjem. S sivo barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz neurejenih razmer na področju sodstva. Pojasni pojem *stara pravda*. Kje so se sklicevali na božjo pravdo? Kakšno družbeno ureditev so kmetje še vedno priznavali glede na to, da so se v začetku upora sklicevali na staro pravdo? Kakšno je bilo po tvojem mnenju stališče kmetov do izrednih davkov?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 2:

./.../ Podobno govori latinska pesem iz Škofje Loke, ki je nastala že po koncu upora, o goljufivi kmečki množici, ki je napadla, vodena po zlobnem sovraštvu, svoje gospode, želeč izbrisati s sveta ime velikašev, nato duhovnike, osovražene po veliki zavisti, in grozeč celo uničiti rod plemstva, češ da ne bodo prej nehali z zvezo, dokler ne bodo iztrebili mogočnežev s sveta in vseh pobili s krutim mečem. ./.../

(Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1980). *Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 52.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz odlomka latinske pesmi iz Škofje Loke utemelji, na čigavo stran se je postavil avtor besedila. Kateri so torej vzroki kmečkega upora po mnenju plemičev?

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 3:

./.../ Precej drugače pravi cesar, da je zvedel po verodostojnih poročilih, da so poglavitni vzroki kmečkega upora, da ste vi (tj. plemstvo) po svojih gospodstvih zvišali redne dajatve in služnosti, dalje, da ste jih doslej obteževali tudi z davki, nekateri morda prek mere in više, kakor so nam jih stanovi odobrili in izročili, dalje, da ste jih morda tudi na svojih (sodnih) razpravah po svojih gospodstvih previsoko in preveč kaznovali in pokorili, poleg tega ste jih menda obremenjevali s krivično tlako. ./.../

(Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 110.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 3 ugotovi, kateri so po cesarjevem mnenju glavni vzroki kmečkega upora.

Aktivnosti za delo prve trojice za primerjavo pogledov na vzroke kmečkega upora:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditve	Dokazi iz virov
<i>Po mnenju kmetov je bil glavni vzrok kmečkega upora neupoštevanje stare pravde.</i>	
<i>Plemiči so vzroke za kmečki upor iskali v kmetih.</i>	
<i>Cesar je videl vzrok za kmečki upor v izkoriščanju kmetov s strani fevdalcev.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

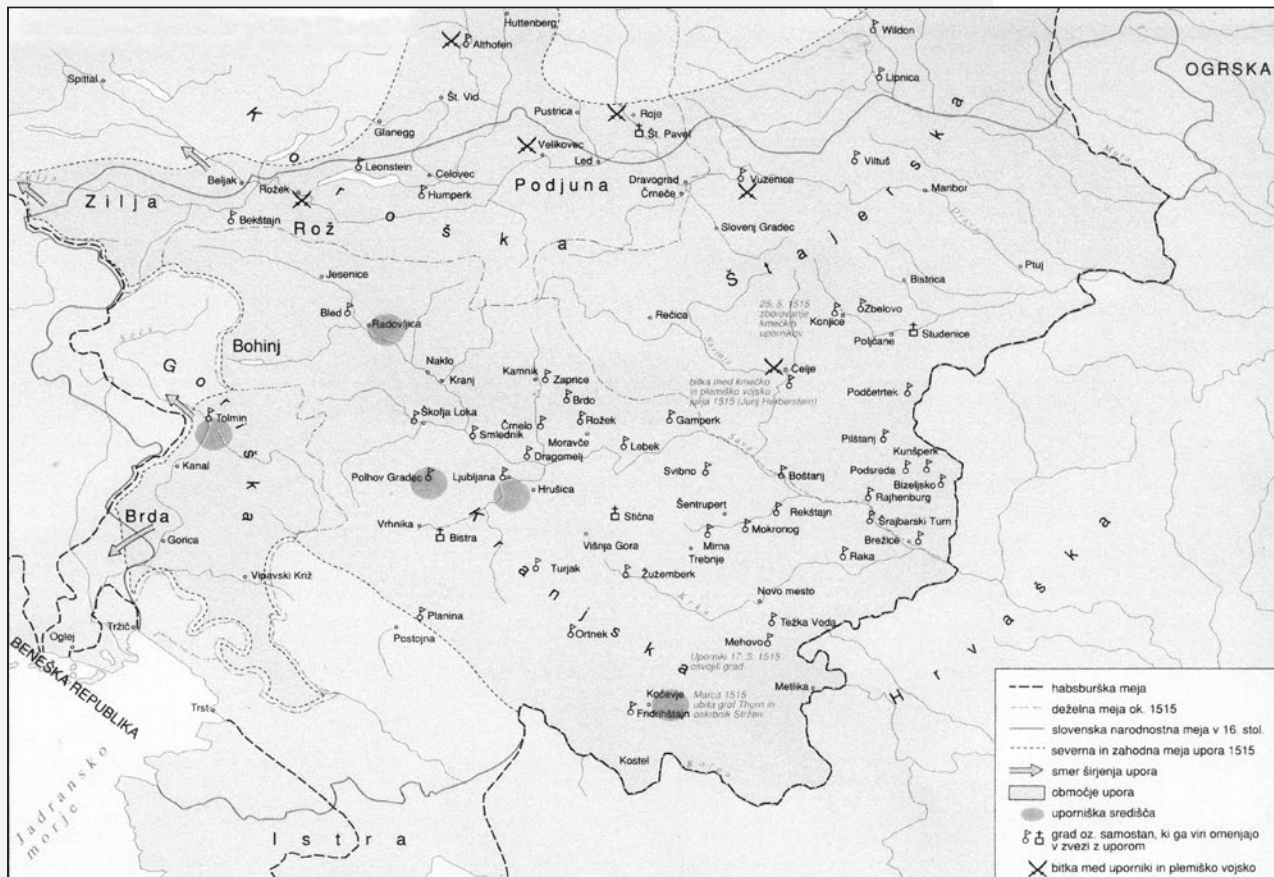
- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Druga trojica: V znamenju isker ali povodi in prva žarišča kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

(Šolski zgodovinski atlas (2002), Ljubljana: DZS, str. 26.)

VIR 2:

/.../ Valvasorjevo sporočilo, da so se začeli nemiri že leta 1514, potrjujejo poročila o Polhovem Gradcu. Gašper Lamberg je na tem gospodstvu že dalj časa kršil staro pravdo /.../.

Drugo žarišče kmečke upornosti je bilo kočevsko gospodstvo, deželnoknežja gosposčina, podeljena v zastavo. Leta 1507 si jo je pridobil Jurij Thurn, ki je bil hkrati zemljiški gospod v Krškem, Svibnem in v freisinškem Klevevžu. /.../ Že kmalu po svojem nastopu v Krškem in Kočevju je začel uvajati nove in zviševati stare dajatve. /.../ Nejevolja je bil toliko večja, ko so kmetje od deželnih stanov zagotovo zvedeli, da Thurn pobira davke zase in ne za cesarja. Thurn pa se je sprl tudi s plemiči vrstniki. /.../ V začetku leta (vsaj v prvi polovici marca) so kočevski puntarji ob nekem svojem zborovanju presenetili Thurna in ga ustrelili. Obenem so ubili tudi oskrbnika Steržena. /.../

Tretje samostojno žarišče uporniškega razpoloženja je bilo med Ljubljano in Vrhniko. Maksimilijan je leta 1501 dovolil ljubljanskemu mestu postaviti na primernem kraju nov mlin. /.../ Jez pa je zaradi majhnega vodnega padca te reke povzročal na Barju velike povodnji. /.../ Pridelki na poplavljenem zemljišču so bili uničeni. /.../

Do leta 1516 je poleg tega trajala še vojna z Benetkami in je bila zaradi nje prepovedana vsa trgovina z Benetkami /.../. Najtežje je Tolmince zadel pač konec starih gospodarskih zvez /.../. Neuhauser je uvajal nova bremena v svojo korist in davke za deželo, precej sistematično je pa skušal spraviti ob veljavo tudi županska sodišča /.../. Končno je leta 1511 poškodoval potres – kot druge gradove v slovenskih deželah – precej močno tolminski grad Kozlov rob, tako da so ga morali kmetje vsaj za silo popraviti z izredno tlako. /.../

Tudi na Gorenjskem, v Radovljiškem kotu, se je razvil upor iz čisto krajevnih sporov z blejskim gospodstvom in zaradi sporov o podeželski trgovini med radovljiškimi meščani in okoličani. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 35–42.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz zemljevida in s pomočjo vira 2 razberi samostojna uporniška žarišča pred začetkom vseslovenskega kmečkega upora ter jih opiši.
- S pomočjo vira 2 razloži, zakaj so se kmetje na posameznih območjih upirali. kateri so podobni in kateri različni vzroki za kmečko upiranje?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 3:

Te napetosti pa so podžigali še spori med plemstvom samim. Že leta 1510 so kranjski zastopniki na augsburškem sestanku deželnih stanovskih odborov med drugimi pritožbami predložili tudi štiri proti Thurnu:

1. Odkar je mestni gospod v Krškem, sili kmete, ki tvorijo žito ali sol na trg, da morajo proti starim navadam plačati dvojno mitnino, na poti tja in nazaj ne glede na to, ali so blago prodali ali ne.

2. /.../ Črnomaljski vnovič opozarja cesarja, da se utegne zgoditi, da bo ozemlje (op. Klevevž), ki ga nasilno upravlja Thurn, tako za trajno prešlo v freisinško last. Seveda ni izključeno, da je v ozadju te pritožbe težnja Črnomaljskega, da si pridobi na škodo Freisinga klevevško gosposčino za svojo družino /.../.

3. Kočevski podložniki so imeli po stari navadi pravico do proste nabave lesa v gozdovih za svoje potrebe. Odkar pa ima Kočevje v zastavi Thurn, jim tega ne dovoljuje, marveč zahteva za to korist posebne dajatve, sicer jih kaznuje. To je novost in proti stari pravici.

4. Deželni stanovi zvesto sodelujejo pri plačevanju davkov. Thurn pa jih ne plačuje /.../. Tudi ob vpoklicu deželne brambe, ki je bil v tej vojni (proti Benečanom) večkrat potreben, ne dovoli podložnikom svojih štirih gosposčin, da bi se mu odzvali. Tudi jim ne dovoli imeti pripravljenih dolžnih živil in orožja v ta namen. Ne meni se za deželno pravo in se ne odziva vabilu deželnega (plemiškega) sodišča. Zaradi tega prosijo stanovi cesarja, naj prisili Thurna k enakim bremenom, kakršna morajo nositi vsi drugi, in k plačilu zaostalih davkov. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 36–37.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Kdo so bili deželni stanovi?
- Iz vira 3 razberi, zakaj so se nad Jurijem Thurnom pritoževali zastopniki kranjskih deželnih stanov.
- Iz pritožb izberi dokaza, ki potrjujeta, da so se kranjski deželni stanovi neposredno mešali tudi v Thurnove spore s podložniki. Pojasni, na čigavo stran so se v tem primeru postavili.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 4:

Albrecht Dürer: Cesar Maksimilijan I. Dunaj, Kunsthistorisches Museum, 1519, olje na lesu.

(Dostopno na spletni strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Maksimilijan_I._Habsbur%C5%A1ki#/media/File:Albrecht_D%C3%BCrer_084b.jpg (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 5:

Maksimilijan je sicer v Augsburgu obljubil, da bo vsem pritožbam ustregel. V resnici je izdal poseben patent o obveznem plačevanju deželnega davka in je pooblastil deželo, da sme vsakega nepokorneža prisiliti k plačevanju. A vse do začetka kmečkega upora zadeva s Thurnom le ni bila urejena. /.../ Na sestanku deželnih stanov neposredno pred začetkom upora 24. januarja 1515 v Ljubljani se je cesarski mitničar M. Preinperger iz Kostela ob Kolpi pritožil zaradi nedavnega Thurnovega nasilja. Nekaterim Thurnovim podložnikom, ki so hoteli pretihotapiti mimo te mitnice sedem tovorov soli, je mitničar zaplenil sol in konje. Na Preinpergerjevo opozorilo Thurnu, naj njegovi podložniki plačujejo mitnino /.../ pa je kočevski gospod odgovoril tako, da je zoper mitničarja poslal svojega oskrbnika z graščine Fridrihštajn, Gregorja Steržena. Ta je zbral pri Osilnici 400 do 500 podložnikov ter udaril proti Kostelu, Preinperger pa se je moral pred silo umakniti na Hrvaško. Prosil je stanove za zaščito, ker se še vedno ni čutil varnega pred Thurnom /.../.

(Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 38.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Kateri elementi na sliki dokazujejo, da je Dürer upodobil cesarja? Kakšen je bil Maksimilijanov značaj, ki ga razbereš iz podobe?
- Iz podatkov iz vira 5 sklepaj, kaj je mitnina. Pojasni, zakaj se je proti Thurnu pritožil cesarski mitničar Preinperger iz Kostela ob Kolpi in kako se je na opozorilo odzval Thurn.

Aktivnosti za delo druge trojice za primerjavo pogledov na prva žarišča kmečkega upora in povode:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovzrite naslednje trditve:

Trditve	Dokazi iz virov
<i>Oblikovalo se je pet uporniških žarišč.</i>	
<i>Napetosti pred začetkom upora so podžigali spori med plemiči samimi.</i>	
<i>Izredne davke, ki jih je zahteval cesar, so plemiči zlorabljali v lastno korist.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet - plemič		
Odnos plemič - cesar		
Odnos cesar - kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Tretja trojica: V znamenju kmečke zveze ali začetek kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ V začetku leta (vsaj v prvi polovici marca) so kočevski puntarji ob nekem svojem zborovanju presenetili Thurna in ga ustrelili. Obenem so ubili tudi oskrbnika Steržena. /.../

Prav Thurnov konec je namreč spodbudil uporniško gibanje, ki je že prej vrelo v raznih delih dežele. Začelo se je hitro povezovati v veliko, skupno kmečko zvezo. /.../ Polhograjski podložniki so se oboroženi zbrali na shod, kjer so prisegali na sulico, da ne bodo plačevali več nobenega davka, niti se pokorili zemljiškemu gospodu. Po shodu je množica prisilila tiste, ki podložniške prisega niso odobrvali, k vstopu v kmečko zvezo z grožnjo, da jih bodo sicer oropali. /.../

V središču kmečke organizacije na Gorenjskem je stal radovljiški kmet Klander. Gibanju je skušal dati nekakšno versko ozadje (izraženo tudi v imenovanju puntarjev za pobožne ljudi). /.../ Klandru ob strani je stal krofasti krojač iz Radovljice, najbrž eden izmed podeželskih obrtnikov, nemara pa tudi Cucuk; /.../.

Bohinjci in Blejci so pristopili h kmečki zvezi v drugi polovici marca. /.../ pokoriti se hočejo le Njegovemu veličanstvu in stari pravdi, ki je bila v veljavi v času Friderika blagega spomina. Na Bledu je vodil upornike kmet Tomaž /.../.

/.../ Zato nočejo dati nobenega (davka) več razen tistega, ki ga bo zahteval in želel od njih cesar in poslal o tem zaprto pismo ali odgovor gmajni; tako so voljni podnevi in ponoči, z življenjem in imetjem za to, kar bi želel od njih cesar. Pritoževali so se proti upravitelju gospodstva, ki si prisvaja kmečka in srenjska zemljišča, povečuje tlako, viša stare dajatve in uvaja nove ter krati podložnikom pravice do lova in ribolova, ki so jim šle po starih navadah. Posebej Blejci so se pritoževali še zaradi hudega nereda v sodstvu /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 42–45.)

VIR 2:

Grad Mehovo na Valvasorjevi upodobitvi leta 1679.

(Dostopno na spletni strani:

http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mehovo#/media/File:Grad_Mehovo_na_Valvasorjevi_upodobitvi_leta_1679.JPG (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 3

Anton Aškerc: *Tlaka*

*Stoji tam Mehovski grad, oj, stoji;
na oknu pa Baltažar Mindorf sloni,
baš vstal je iz pernice mehke.*

/.../

*V zvoniku tam bijejo plat zvona,
po cesti iz hoste roj kmetov vihra,
vihra proti gradu naravnost.*

*Orodja za tlako vsak nese s seboj:
Ta s cepcem, ta s kijem, tam oni s kosoj,
ta z vilami je oborožen.*

*Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
»Hoj, odpri, Mehovčan, ki ješ naš kruh!
Na tlako smo ravnokar prišli!«*

/.../

*»Na delo!« – iz grl sto po gradu grmi
»da zveste, kje hlebec vaš beli zori:
Na jablani ali na hrastu!*

*A tlaka v baržunu in svili – ha, ha! –
Ne! Tlaka le v kmečki obleki velja!
Hajd, menjajmo, Mindorf, za danes!«*

*In Baltažar s sinom, s hčeram, z ženoj,
obleči koj raševnat mora jim kraj ...
»Sedaj pa le delat – tlačani!«*

*Za plugom gre Mindorf po brazdi molče.
Sin goni mu voli; gospa in hčere
z motikami tolčejo grude.*

*»Oh, delati – kaka sramota! O Bog!
Oh, škoda teh belih, teh nežnih je rok!
A kmetje v baržunu in svili?«*

*Tam v senc, kraj njive sod vina leži ...
Dolenjca pijo vsi iz grajske kleti,
pijo in pojo mi veselo.*

(Aškerc, A. (1963). Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 59-61.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Pojasni pojem kmečka zveza. Iz vira 1 povzemi, kako se je kmečka zveza širila.
- 17. maja 1515, to je tri dni po velikem kmečkem zborovanju pri Novem mestu, ki so se ga udeležili tudi novomeški meščani, so kmetje zavzeli grad Mehovo, središče bratov Mindorf. Opiši lego gradu in na sličici označi pomembne stavbne elemente. Kako je po vašem mnenju upornikom uspelo zavzeti grad?
- Iz Aškerčeve pesmi razberi, kako so uporni kmetje ravnali z graščakom Mindorfom, njegovo ženo, s sinom in hčeram.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 4:

/.../ Sestanek stanovskih zastopnikov se je preselil medtem že na Dunaj. Tu so Kranjci 20. marca predložili krškemu škofu in kardinalu Mateju Langu, ki je na sestanku zastopal cesarja Maksimilijana, nove predloge za pomirjenje uporniškega gibanja. /.../ V prvi vrsti so prosili Langa, naj pošlje v cesarjevemu imenu tri ali štiri ugledne ljudi h kranjskemu deželnemu glavarju, /.../ s posebnim poverilnim pismom do kmetov, ki naj bi se s tem poslanstvom dogovorili, /.../ o mirnem koncu upora. Komisarji naj bi pred kmeti poudarili, da je taka zveza brez privolitve deželnega kneza prepovedana celo plemstvu, kaj šele podložnikom /.../. Če pa so jo pripravljene razpustiti, naj bi komisarji v kardinalovem in cesarjevemu imenu obljubili opustitev vsake kazni. Le voditelji naj bi bili izvzeti od te obljube. Prav tako naj podložniki naznanijo komisarjem, če ima kdo kako pritožbo zoper zemljiškega gospoda, upravitelja ali oskrbnika. Komisarji naj nato po zaslišanju obeh strank odločijo v duhu stare pravde in pazijo na to, da kmet ne bo bolj obremenjen, kakor je prav. /.../ Na vsak način je potrebno, da pošlje kardinal takoj v vsako deželo povelje vicedomom za zbiranje deželne vojske, ki naj bi se je udeležilo plemstvo osebno, prelati (tj. cerkveni zemljiški gospodje) in mesta pa naj pripravijo jezdece in pešce z bojno opremo. /.../

/.../ Stanovi pa so že skušali pritisniti tudi na cesarja, da bi jim pomagal. Sporočali so, da ne morejo dovoliti novega davka za vojsko v Furlaniji. Izterjati bi ga namreč morali od svojih podložnikov, tega pa ne morejo storiti, ker da so novice o uporniškem gibanju vedno slabše in ker se boje, da bi s takim davkom pognali v upor tudi tiste kmete, ki so doslej ostali mirni. /.../ Če hoče cesar, da bi mu stanovi pomagali z denarjem za vojsko proti Benečanom, bi moral odpraviti novi spremni davek in pomagati plemstvu proti upornikom z ljudmi in orožjem. Po tem odgovoru se zdi, da se je nemir med podložniki širil tudi že na Štajersko in Koroško.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 46-49.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 4 povzemi predloge kranjskih deželnih stanov za pomiritev kmečkega gibanja pred cesarjevimi zastopniki na sestanku na Dunaju marca in aprila 1515.
- S pomočjo vira 4 pojasni, kako so deželni stanovi utemeljevali svoje nestrinjanje z novim davkom za vojno proti Benečanom in kaj so predlagali cesarju.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 5

Anton Aškerc: Pred cesarjem

»Sit sem že predstav in zaslišeb,
teh tožeb in prošenj ves dan!« –
car Makso vzdihuje v Avgzburgu ...
»Sejm ta bo li dnes že končan?«

»Še nekaj jih čaka pred vrati,«
de nadmaršal Ravbar nato,
»še tote, o cesar, zasliši!« –
»Naprej!« veli Makso krepko.

In vstopijo v škornjih visokih
in v irhastih hlačah možje;
po prsih jim gumbi srebrni,
a plašči do gležnjev vise ...
»/.../

Karkoli se komu poljubi,
počenjati z nami sme vsak!
Po hrbtu pretepa nas Turek,
a v lice nas bije graščak!
/.../

Mi sejemo – grad nam požanje!
Njegovo vse, naše pa – nič!
In zajutrek naš, to je – tlaka!
Večerja je – valpetov bič! ...

Kak dolgo še zemljo mi svojo
kot sužnji ki orjejo naj?
Gospoda nam vzela je pravdo –
ti, cesar, nazaj nam jo daj!
»/.../«

Ne zmeni za dvor se car Makso,
za hrup njegov nič mu ni mar;
zre resno v poslance slovenske,
pa reče s sočutjem jim car:

»Krivice, ki vam se godijo,
v nebo so vpijoče, zares!
Besedo zastavljam vam carsko:
To mora nehati – ni bes!
/.../

Kaj pravim ti, Krištof moj dragi,
opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojezdí brž dol na Posavje
gospodo objestno kroti!«

(Aškerc, A. (1963). Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 57–59.)

VIR 6:

/.../ Lang je cesarju stalno poročal o pogajanjih. Tako se je zgodilo, da je cesar /.../ podpisal navodilo za svoje zastopnike na ljubljanskem sestanku kranjskih deželnih stanov. /.../ Benečani močno pritiskajo na Gorico in Gradiško, cesar pa je brez sredstev, da bi se jim zadosti upiral. *Tako se je zgodilo, da poskušajo nam in našim stanovom podložni kmetje na Kranjskem, /.../ nahujskani, vrženi v upor in usmerjeni po naših sovražnikih Benečanih, s čim večjo zvijačo vas napasti, da bi mogli (Benečani) uporabljati določene kraje in naše dežele.* Zato naj se deželni stanovi hkrati s posvetovanji o ukrepih proti upornikom odločijo tudi za davek proti Benečanom, saj pomeni oboje isto. /.../

(Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem.* Ljubljana: DZS, str. 49.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Deželni stanovi in Langovi komisariji so z govorjenjem, da je kmečka zveza brez cesarjevega dovoljenja prepovedana, sprožili v drugi polovici aprila leta 1515 kmečko poslanstvo k cesarju Maksimilijanu v Augsburg. Iz Aškerčeve pesmi ugotovi, nad čim so se uporni kmetje pritoževali in kako je na njihove tožbe odgovoril cesar.
- Na temelju vira 6 pojasni, s katerimi diplomatskimi potezami je poskušal cesar pridobiti kranjske deželne stanove za odobritev novega davka.

Aktivnosti za delo tretje trojice za primerjavo pogledov na dogajanje v času oblikovanja kmečke zveze in o začetku kmečkega upora na Kranjskem od marca do prve polovice maja 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Kmečka zveza se je oblikovala na Kranjskem.</i>	
<i>Kranjske deželne stanove so vznemirjali uporni kmetje in izredni davek za vojno proti Benečanom.</i>	
<i>Cesar je zaradi pomanjkanja denarnih sredstev vodil pretkano diplomatsko dejavnost.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

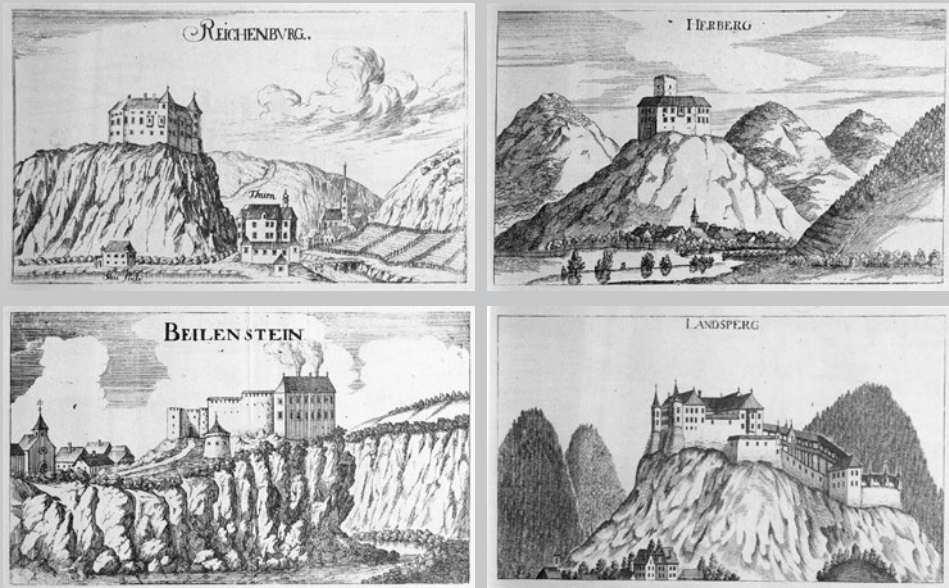
Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Četrta trojica: V znamenju zbiranja uboge gmajne ali širjenje in vrhunec kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

Viri 1-8

(Valvasor, Topografija (1679), Vischer, Topografija (1681). Hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

VIR 9

Takoj ko je uporniško gibanje prestopilo na Štajersko, so se zbrali spodnještajerski uporniki v Konjicah – vsaj že 25. maja /.../. Izbrali so si nekakšen kmečki puntarski parlament, tristočlansko vodstvo svoje zveze, vendar je vsaj o nekaterih njegovih odločitvah soodločala vsa gmajna, zbor vseh v Konjicah zbranih puntarjev.

Konjiške pritožbe /.../.

Tem pritožbam sledi značilen sklep: Podložniki prosijo cesarja, naj ustreže njihovi prošnji in jih pusti pri stari pravdi, da bodo mogli obdelovati svoje vinograde, polja in kmetije. Mi hočemo biti, kar je prav in pravično, Vašemu cesarskemu Veličanstvu pokorni in na voljo s telesom in imetjem /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 55, 58, 60-61.)

VIR 10

Pet šentpavelskih podložnikov je bilo navzočih pri zborovanju v Konjicah /.../. Prišli so v Konjice z namenom, da bi si pridobili podporo za razširjenje kmečke zveze na Koroškem. Čeprav so napeli vse sile, vendarle niso uspeli: /.../

Na določeni dan se je v Pustrici res zbralo okrog 3000 puntarjev, ki so si tu izbrali svoje voditelje: /.../ Večina članov uporniškega vodstva je bila doma v Mežiški in Laboški dolini. Središče uporniškega gibanja pa so prestavili iz Pustrice v tabor, okrog cerkve v Rojah, po katerem imenuje Megiser ves upor na Koroškem kar upor pri cerkvi Naše Gospe.

/.../ Po sporočilih, ki jih je dobil do 14. junija regiment v Innsbrucku /.../, uporniško gibanje že tedaj ni več zajemalo le Laboške doline in Podjune, marveč se je širilo že ob Dravi in Zilji navzgor ter od zgornjega Koroškega proti Lienzu /.../. Vsa mesta in trgi razen Beljaka in Velikovca so bolj naklonjeni kmetom kakor prelatom in plemstvu. /.../

Na Koroškem je delo upornikov napredovalo kljub komisarским naporom. Dne 15. junija sta poslala uporniška poveljnika Gros in Mur nekemu Schabertallerju sporočilo, da ga žele v svojo zvezo. V tem pismu se prvič omenjajo nekoliko na svoj način formulirane zahteve koroških upornikov: zbrali so se zaradi božje pravice in stare pravde ter zaradi tega, da se odpravijo nove iznajdbe in nevarnosti. /.../

Benečanski poveljnik Leon Emo je po govoricah, ki so prihajale iz Beljaka po kanalski cesti, vedel poročati že 19. in 20. junija, da je prišlo pred Beljak okrog tisoč upornikov, ki so zahtevali, naj se jim mesto pridruži. Meščani so že poslali k njim svoje poslance, a v tem je prišel Dietrichstein (Letistenter) in z javnim razglasom sporočil meščanstvu cesarjevo naročilo. Uspeh sporoča Dietrichsteinovo družinsko izročilo: Beljaški meščani so privolili v to, da hočejo imeti mesto odprto (namreč za plemstvo). Drugo Emovo sporočilo o tem kmečkem pohodu pred Beljak pa na zanimiv način osvetljuje kmečko gledanje na cesarja. Kmetje so imeli s seboj prapor, na katerem je bila cesarjeva podoba v polnem ornatu z mečem in zemeljsko oblo; misli se, da ima to (namreč upor) opraviti s cesarjevim hotenjem, da pripravi plemiče do večje pokorščine; in če se bodo /.../ kmetje s to zvezo okrepili, bodo prišli v Italijo, to se pravi v Furlanijo, in zavzeli pokrajino za cesarja. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 63-64, 68-70.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Na slikovnih virih so predstavljeni nekateri gradovi na Kranjskem in Štajerskem, ki so jih leta 1515 zavzeli uporni kmetje. Podobe gradov se nahajajo v Valvazorjevi topografiji iz leta 1679 in Vischerjevi topografiji iz leta 1681. Poišči jih na verodostojnih spletnih straneh in jih poimenuj z današnjimi slovenskimi imeni. Kakšna je njihova današnja usoda?
- Pojasni pojem kmečka gmajna. Glede na podatke iz vira 9 oceni pomen kmečkega zborovanja v (Slovenskih) Konjicah iz maja leta 1515 za vseslovenski kmečki upor.
- Na osnovi vira 10 povzemi, kako se je kmečki upor širil na Koroškem. Pomagaj si z zemljevidom. V čem je posebnost koroškega kmečkega upora glede na zahteve koroških kmetov in odnos meščanov do kmečkih upornikov?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 11:

Položaj ob vrhuncu slovenskega kmečkega upora na Kranjskem pred prihodom plemiške vojske pod Herbersteinovim poveljstvom nam najbolj jasno kažeta dve sumarični poročili. Po teh dveh poročilih - /.../ - so prisilili uporniki na Kranjskem v svojo voljo vsa mesta, gradove in samostane razen Ljubljane, Škofje Loke, Kranja, Črnelega, Smednika, Planine in Turjaka, ki so se bili vnaprej pripravili na obrambo. Prevzeli so vse cesarjeve pravice, carine in mitnino in tudi vsa cerkvena in posvetna sodišča /.../. Iz gradov so odpeljali, zakopali in uničili strelno orožje in smodnik. Vsa meja proti Benečanom in Turkom je bila uničena, obrambni pas razgaljen. /.../ Uporniki so pobrali ubogemu plemstvu vso živino z vsem drugim imetjem; vino, žito in drugo, kar so našli v zavzetih gradovih, so razdelili medse, tako da so naredili plemstvu in mnogim samostanom veliko škodo; ribnike so razkopali in uničili. /.../ Turjaški - deželni glavar - je v pismu, ki ga je konec junija pisal Herbersteinu, odkrito priznal: Tu v deželi smo mnogo preslabi proti kmetom in nimamo nobene pomoči ali obrambe; tako tudi delo cesarjevih svetovalcev in komisarjev noče roditi veliko uspeha; večina plemstva je pregnana in oropana.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 74-75.)

VIR 12:

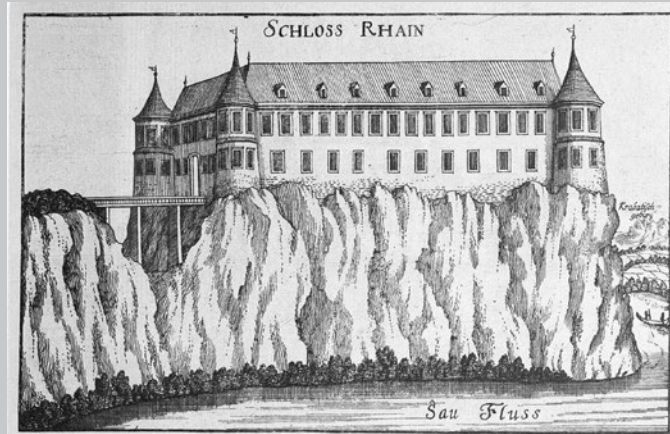
Pa tudi štajerski deželni stanovi niso več mirno gledali na širjenje upora. Wolfgang Stubenberg je v boju z uporniki okrog 15. junija pri neznanem kraju pobil okrog 400 kmetov. /.../

Vitez Marko iz Klisa /.../ je dobil med uporom od kranjskih deželnih stanov nalogo, naj priskrbi pomoč zoper upornike tudi pri Hrvatih. /.../ Ob svojem potovanju na Hrvaško je izselil in prodal okrog 500 žena in otrok upornih kmetov v Hrvaško Primorje (in mare). /.../

Klisovo dejanje je zanetilo med uporniki divji srd. V dveh dneh se je zbralo okrog 9000 upornikov. Začeli so oblegati Brežice (op. ok. 15. junija), najprej mesto in nato grad, kamor se je zatekel vitez Marko s svojim bratom in z ljudmi, ki jih je imel s seboj. Pri tem je pogorelo mesto /.../. Grad so uporniki napadli, zažgali in osvojili ter pobili vso gosposko družčino, ki so jo našli v njem. Tako so vzeli vitezcu Marku tudi denar in dragocenosti /.../. Pobitim so odsekali glave ter jih še nekaj dni nosili na drogovih okoli /.../.

((Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 71-73.)

VIR 13:

*Grad Brežice, Georg
Matthäus Vischer,
Topographia Ducatus Stiriae,
Gradec 1681.*

(Dostopno na spletni strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bre%C5%BEice#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_329_Schlo%C3%9F_Rann_-_Brezice.jpg (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 14

Medtem ko naj bi komisarji prenesli središče svojega dela iz Celovca v Velikovec, so stanovi z dotlej zbrano vojsko odšli iz Velikovca na zgornje Koroško. Deželna vojska je narasla od začetka upora naprej le na 350 mož, pa še od teh so bili pešči nezanesljivi – proti kmetom namreč niso hoteli služiti. Pogajanja s kmeti niso prinesla uspehov. Nasprotno, upor se je vedno bolj širil in zajel že skoraj vse področje okrog Velikovca. Cesarjeve vojske ni bilo od nikoder in tudi Zothnovo nabiranje vojakov okrog Althofna ni uspelo. Zato so jo ubrali stanovi z vso vojsko, kar so jo imeli, proti deželni prestolnici, Šent Vidu ob Glini. Tu pa jih je čakalo veliko presenečenje. Mesto je pokazalo, da je bolj naklonjeno upornikom kakor stanovom. /.../ Deželni upravitelj Vid Welzer, ki je bil v mestu, se je začel pogajati z mestnim svetom in je končno /.../ dosegel, da so sprejeli stanovsko vojsko v mesto.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 69.)

Aktivnosti za samostojno delo dijak:

- Iz vira 11 razberi, kako so uporni kmetje ravnali s plemiči in z njihovimi gradovi. S podatki iz vira dokaži, da je pisec poročila navijal za plemiško stran. Utemelji, ali so se glede na dejanja iz besedila uporniki borili samo proti plemstvu ali so tudi spodkopavali gospodarske temelje fevdalnih gospodstev.
- S podatki iz vira 12 pojasni, kako je vitez Marko iz Klisa izrabil svoje poslanstvo na Hrvaškem. Na osnovi virov 12 in 13 oceni pomen dogodkov in Brežicah sredi junija 1515 za nadaljevanje vseslovenskega kmečkega upora.
- S pomočjo vira 14 opredeli odnos meščanov do stanovske vojske na Koroškem in do upornih kmetov.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 15

Prav med temi dogodki je Maksimilijan prvič odločneje posegel v dogodke na ozemlju, ki ga je zajel upor. Okrog 26. maja so prišli v Ljubljano njegovi komisarji, ki jim je stal na čelu freisinški škof Filip, pomagala pa sta mu W. Wolkenstein in G. Herbst, graščak v Ložu. /.../ Morali bi zlepa odstraniti nemir v deželi: zaslili naj bi kmete glede njihovih pritožb, zemljiške gospode pa pozvali k zagovoru proti tem pritožbam in naj bi po tej poti s primernimi ukrepi odstranili vzroke za kmečko nezadovoljnost. /.../

Dne 26. maja je kranjski deželni glavar dobil tudi pismo, v katerem je cesar drugič zapovedal premirje med kmeti in plemstvom ter prepovedal plemičem napadati kmete. /.../ Toda uporniki /.../, ki so bili že v polnem zaletu, se zanj niso več zmenili. /.../ Na Kranjskem so v tem času oplenili gradove Rekštanj, Boštanj pri Sevnici in Mokronog.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 55.)

VIR 16

V Konjicah so poiskali upornike poslanci štajerskega deželnega glavarja Dietrichsteina /.../, ki so 31. maja sprejeli kmečke zahteve in pritožbe ter se s kmeti takole sporazumeli: kmečka zveza bo na Štajerskem mirovala, po 31. maju ne bo nikogar več sprejela in še manj silila k pristopu; izvajala ne bo nobenega nasilja nad cesarskimi mesti in posestvi in tudi ne nad drugimi zemljiškimi gospodstvi /.../. Kmetje bodo izročili poslancem svoje pritožbe, ti pa jih bodo spravili pred cesarja ali štajerskega deželnega glavarja in se potrudili, da se bodo rešile. Podčetrtak in Pilštanj, gradova krške cerkve, bodo kmetje izročili poslancem ali komur bodo ti naročili /.../. Sodba glede škode, ki je bila napravljena na posestvih cesarjevih, se prepusti cesarju ali štajerskemu deželnemu glavarju. Kmečka zveza bo podprla gospode v boju proti vsaki drugi kmečki zvezi na Štajerskem, ki bi začela upor /.../. Te pogoje je potrdilo tristočlansko vodstvo zveze na Štajerskem, kakor pravi sporočilo o pogajanjih, z gmajno vred s prisego vpričo poslancev.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 58.)

VIR 17

Cesar je v tem času že zvedel, da se je upor razširil prek kranjskih meja tudi na Štajersko in Koroško, in je 11. junija izdal patent kmetom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. V njem je prepovedal uporniško gibanje v vseh treh deželah /.../. Zato ukazuje pod smrtno kaznijo in grožnjo zaplembe premoženja sledeče: tisti, ki so vstopili v kmečko zvezo, naj ne store nobenega uporniškega dejanja, marveč naj mirujejo, opuste vsa zborovanja in zvezo razpuste. Kdor med kmeti ima kakšno pritožbo ali potrebo, lahko pride prosto in brez nevarnosti k cesarjevim komisarjem, ki jih je poslal v Velikovec. Vsakomur bodo pomagali do njegove pravice. Če pa uporni kmetje ne bodo poslušali tega ukaza, ampak bodo vztrajali v svojevolsjnem ravnanju, naj poslušni prelati, mesta, trgi in kmetje pripravijo vojsko /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 66-67.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz vira 15 pojasni, kako naj bi cesarjevi komisarji dosegli mir in preprečili vzroke za kmečko nezadovoljstvo na Kranjskem. Ali jim je maja leta 1515 uspelo?
- 31. maja 1515 so se poslanci štajerskega deželnega glavarja Dietrichsteina v Konjicah sporazumeli z upornimi kmeti. S podatki iz vira 16 utemelji, ali so uporni kmetje odstopili od svojih prvotnih stališč.
- Iz patenta, izdanega 11. junija 1515, sklepaj, na čigavo stran se je odločno postavil cesar Maksimilijan, ko je prepovedal uporniško gibanje. Ali meniš, da je s tem odstopil od svojih prvotnih načrtov, da bi izrabil upor za oslabitev oblasti deželnih stanov in povečanje svoje moči v deželah?

Aktivnosti za delo četrte trojice za primerjavo pogledov na dogajanje v času širjenja in vrhunca kmečkega upora na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem od konca maja do konca junija 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>S kmečkimi zborovanji in napadi na gradove v vseh treh deželah je kmečki upor dosegel svoj vrhunec.</i>	
<i>Deželni stanovi so bili nemočni proti kmečki množici.</i>	
<i>Cesar se je s prepovedjo uporniškega gibanja postavil na stran deželnih stanov.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Peta trojica: V znamenju boja za staro pravdo ali zahteve kmečkih upornikov

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ Izmed duhovnikov in plemičev se jim je pridružilo le nekaj posameznikov. Zato pa so se jim pridružili Železniki, vsaj delno Novo mesto in skoraj vsa koroška mesta. Kmečko ravnanje jasno kaže, da uporniki niso bili več zadovoljni samo z omejitvijo samovoljnosti fevdalcev. Že podiranje gradov in pobijanje ujetih fevdalcev kaže, da se je tudi v kmečkih očeh začel boj proti fevdalnemu gospodstvu in zemljiškim gospodom v vsem obsegu, boj za odstranitev in povračilo vseh tistih krivic, ki so jih gospodje prizadejali svojim podložnikom skozi dolga stoletja.

Še jasneje se kaže ta kmečka volja ob trditvi upornih kmetov, ko so zavzeli grad Mirno, da so ga zavzeli za cesarja, prav tako v zavrnitvi Langovih poslancev in v kmečki volji, da bi razpravljali neposredno s cesarjem. Tu se nam kaže nova kmečka težnja: odstraniti so hoteli fevdalne posrednike in dobiti neposreden stik z državnim poglavarjem, cesarjem. To dokazuje tudi sporočilo, da so prevzeli cesarjeve pravice, mitnice, carine, duhovska in svetna sodišča. /.../

Vse to ni več gibanje za staro pravdo, čeprav je ostala ta do konca upora zunanje geslo upornikov, marveč bistveno več. To je bil že izrazit, jasen praktičen boj za državno organizacijo v kmečkih /.../ torej v ljudskih rokah, celo s široko udeležbo prebivalstva, o čemer pričajo tako pomen uporniških zborovanj kot tudi očitno iz zastopnikov posameznih okolišev sestavljeni tristoglavi odbor konjiškega zborovanja. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 88-89.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Z dokazi iz vira 1 podpri ali ovzri trditev, da se kmetje v nadaljevanju upora niso borili zgolj za staro pravdo, ampak tudi za novo državno organizacijo.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 2

Tudi teoretičen izraz pa je našla ta po puntarjih le v življenju boja izražena volja v dveh označbah puntarskih namer z nasprotno smeri.

Žolnirski novičar je v svoji sodobni pesmi o bitki pri Celju označil namere upornikov z besedami, da kmetje so v svoji se objestnosti domislili, da plemiče pregnali bi, /.../ duhovnikom nič dali, dobiček zase pridržali. Nihče naj ne odide, najprej naj konec vojske pride!

Podobno govori latinska pesem iz Škofje Loke /.../.

Čeprav obe označbi iz fevdalnih krogov uporabljata vse to za obsojanje puntarjev, je njun pomen zlasti v povzetku resničnih splošnih potez puntarske prakse, torej skoraj na vseh slovenskih tleh zares uresničevanje volje kmečke množice in ne le programa kakorkoli omejenega uporniškega vodstva.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 89.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz odlomka pesmi o bitki pri Celju razberi, katere so bile po mnenju žolnirskega novičarja namere kmečkih upornikov. Utemelji avtorjev odnos do kmečke množice.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 3

/.../ S temeljnega cesarjevega stališča - /.../ - da je potrebno omejiti moč fevdalcev in okrečiti cesarjevo, izvira tudi njegova naklonjenost upornikom ob začetku upora in njegove obljube, da bo dal preiskati položaj podložnikov po svojih komisarijih in da bo kmetom pomagal do stare pravde. /.../

Seveda je tudi kmetom takoj ukazal, naj mirujejo, kajti kmečka zveza, ki je mogla predstavljati v njegovih očeh le novo razširitev deželnih stanov, mu je bila prav tako malo všeč kakor premočni fevdalni deželni stanovi. /.../ Ko se je spor med podložniki in zemljiškimi gospodi tako zaostril, da ga je moglo rešiti le še orožje, se je zaradi državne in svoje lastne moči - /.../ - moral postaviti proti upornikom /.../.

Cesar, od katerega so kmetje pričakovali pomoči, je imel na vse strani zvezane roke. Finančno je bil odvisen od stanov (pri odobritvi in pobiranju davkov!) in prav v času upora je bil zaradi vojne zoper Benečane in svojih priprav za pohod v Italijo v hudih denarnih stiskah. /.../ Zlasti velja to ob takratnem zunanjem položaju, ko je na eni strani uporniških pokrajin prežal Turk, na drugi strani pa Benečan. /.../ Tudi sam se je torej postavil na stran plemstva in družbenega reda, na katerem je slonela njegova oblast, in pomagala streti upornike.

Ko je po koncu upora poglobitna nevarnost že minila, pa je vendarle povedal deželnim stanovom, da so bile pravi vzrok uporu krivice, ki so jih prizadejali kmetom graščaki. /.../ Vse kaže, da se je v tem času spet uveljavljal poglobitni Maksimilijanov namen, se pravi, da bi odločal sam neposredno čim več o vseh svojih podložnikih, gospodi in kmetih, in da bi spravil pred svoje sodišče vse njihove medsebojne spore /.../. Seveda tudi pri vsem tem cesarjevem delu v podložniško korist ni odločala ljubezen do kmeta, marveč skrb za lastno blagajno. Dovolj primerov je v cesarjevih aktih iz dobe upora samega in neposredno po njem, ki jasno kažejo, daje bil kmet le molzna krava, iz katere sta skušala čim več iztisniti na eni strani njegov zemljiški gospod, na drugi strani pa cesar. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 92-93.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz vira 6 utemelji cesarjev odnos do zahtev upornih kmetov v začetku, nadaljevanju in na koncu upora.

Aktivnosti za delo pete trojice za primerjavo pogledov na zahteve kmetov v kmečkem uporu leta 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Kmečki uporniki se niso borili samo za staro pravdo.</i>	
<i>Po mnenju plemičev so kmečki uporniki nameravali uničiti posvetno in cerkveno plemstvo.</i>	
<i>Cesar je prisluhnil kmečkim zahtevam.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Šesta trojica: V znamenju ognja in meča ali konec kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ Ko so v ponedeljek (2. julija) bili plat zvona, se je zbralo vsega okrog 1000 upornikov; zasedli so tudi Huttenberg ter razposlali glasnike s pozivom k udeležbi pri uporu. Z nabrano kmečko vojsko so hoteli znova zasesti Althofen /.../. Plemiška vojska pa je razbila zbirajoči se uporniški oddelek ter odšla med požiganjem vasi v Laboško dolino. Prisilila je kmete, ki so imeli zasedeno cerkev in tabor v Rojah, k vdaji in k prisegi, da ne bodo več snovali kmečke zveze.

Medtem so se zbrali uporniki v Podjuni in zasedli most pri Velikovcu, da bi zaprli deželni vojski prehod čez Dravo. Toda tudi oni so se morali vdati na milost. Tako je bilo mnogo kmečkih poveljnikov in njihovih prvakov, kjer so jih srečali v deželi, pobešenih na drevesa. Upor na Koroškem je bil zadušen. Cesarjeva poglavitna vojska pa se je nekoliko zamudila. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 100.)

VIR 2

Janez Menart: Balada o kmečkem puntu 1515

/.../
Hejo, heja!
dol z Nemškega
landsknehtov roj maršira.
In kjer gre pot,
pred njim povsod
v bran treska mu sekira.
Povsod gori
in teče kri -

Za staro pravdo!
Pred Celjem smrt mrliče
z nebeško trombo kliče -
Le vkup, le vkup, le vkup uboga gmajna!
Že landskneht brede Savo,
že meč deli postavo.
In brez očes
in brez ušes
visijo kmetje - to je res!
/.../

(Menart, J. (1990). Srednjeveške pridige in balade. Ljubljana: CZ, str. 66-69.)

VIR 3

Pisma deželnega glavarja Janeza Turjaškega Herbersteinu iz junija in julija pa pričajo, da je bilo kljub kmečkim porazom na Koroškem in Štajerskem uporniško gibanje na Kranjskem še vedno v polnem zaletu. /.../ Ko mu Turjaški 14. julija poroča o tem, govori obenem tudi o padcu Mirne in o tem, da so bili njegovi podložniki okrog Žužemberka prisiljeni vstopiti v kmečko vojsko, in končno mu poroča 25. julija o novem kmečkem zborovanju pri Trebnjem, ki se je vršilo v času, ko je trebil Herberstein le še ostanke uporniškega gibanja na Štajerskem. Komisarji v ta razvoj sploh niso mogli posegati /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 104.)

VIR 4

Ob tem razvoju uporniških načrtov so vendarle ostale druge poteze, ki so napredovanje upora zavirale do njegovega zatrtja avgusta 1515. /.../ Cesarjeva oblast je bila upornikom sveta, nanj so se obračali s svojimi pritožbami. Izjavljali so, da radi plačujejo davek, ki ga bo res on razpisal. Uporniško gibanje so širili, češ da delajo to v soglasju z njim, in celo gradove so osvajali v njegovem imenu ter ob pohodu proti plemstvu nosili prapor s cesarjevo podobo. /.../.

/.../ Veliko število upornikov je le delno /.../ izraz kmečke sloge. V okviru kmečke zveze so se namreč kazali različni tokovi /.../. Najjasneje se je to pokazalo ob poskusu vodstva kmečke zveze na Štajerskem v Konjicah, da sklene premirje za gole obljube /.../. Vsaj ponekod je bilo treba posameznike naravnost prisiliti k vstopu v kmečko zvezo /.../. Uporniške čete so se delile na celo vrsto manjših skupin, ki niso bile povezane v celoto niti v okviru posameznih dežel /.../.

/.../ Vsaj pri uporu leta 1515 nikakor ni res, da bi bili uporniki oboroženi le s poljedelskim orodjem, prirejenim za boj. /.../ Uporniška oporišča so bili - /.../ - proti Turkom narejeni utrjeni kmečki tabori, v zvezi z organizacijo obrambe proti Turkom pa so bili mnogi kmetje dolžni imeti tudi vojaško orožje. /.../ Slaba stran njihove vojske je bila, da se je izurila ob turških napadih le za obrambo /.../, ne za napad. /.../ Še pomembnejše pa je bilo, da kmečka vojska ni imela konjenice. /.../ Seveda je bila plemiška vojska tudi sicer bolj opremljena. To velja zlasti za oddelke najemniške, torej poklicne vojske, ki so jo dobili stanovi na voljo tudi od cesarja. /.../ Na eni stani je stalo okrog 80.000 upornikov, na drugi strani pa vemo, da je štela plemiška vojska, ki je razbila upor na Koroškem okrog 600 vojakov, plemiška vojska na Štajerskem v času odločilnih bojev do bitke pri Celju pa okrog 900. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 90, 94-98.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 1 sklepaj, v kateri deželi se je najprej začel končni obračun z upornimi kmeti. V viru podčrtaj imena naselij, kjer so se kmetje najdlje upirali plemičem.
- S podatki iz Menartove balade utemelji, kako se je v začetku julija 1515 končala bitka za Celje.
- Iz vira 3 sklepaj, v kateri deželi so se kmetje najdlje upirali.
- S pomočjo vira 4 pojasni vzroke za kmečki poraz.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 5:

(Šolski zgodovinski atlas (2002). Ljubljana: DZS, str. 26.)

VIR 6

/.../ Ker pa je večina podložnikov še vedno vztrajala v uporniških vrstah, je deželna vojska požgala 11 ali 12 vasi pri Rožeku ter pobila nekaj kmetov. /.../ Kmetje so postali nesložni in nekaj nam jih je obljubilo pokorščino. /.../ In ko so šli kmetje na svoje domove, so prišli plemiči in baroni ven (tj. iz Beljaka) vse do njihovih vasi in jih pobili do 400 ter požgali nad devetdeset vasi /.../. Okolica Bekštajna in Rožeka je bila sicer deloma pomirjena /.../.

Poveljnik koroške deželne vojske Hieronim Zothn se je vrnil 25. junija s 300 pešci od cesarja v Beljak, osem dni pozneje, do 3. julija, pa naj bi prišlo v isto mesto še 1000 cesarjevih vojakov /.../. Welzer in Dietrichstein nista več čakala prihoda teh drugih čet. Poslala sta /.../ deželno vojsko in z Zothnovimi vojaki takoj proti Althofnu. Prisilili so upornike v trgu k vdaji in k prisegi, da izstopajo iz kmečke zveze.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 99-100.)

VIR 7

Le malo pozneje, morda že istočasno kakor na Koroškem, so se začeli boji plemiške vojske zoper upornike tudi na Štajerskem. V drugi polovici junija je bil po sporazumu kranskih, štajerskih in koroških deželnih stanov izvoljen skupni poveljnik za vojsko vseh treh ogroženih dežel, Jurij Herberstein. Vse pglavitne uspehe je izbojeval samo z 900 vojaki, ki so jih bili najeli že maja štajerski deželni stanov.

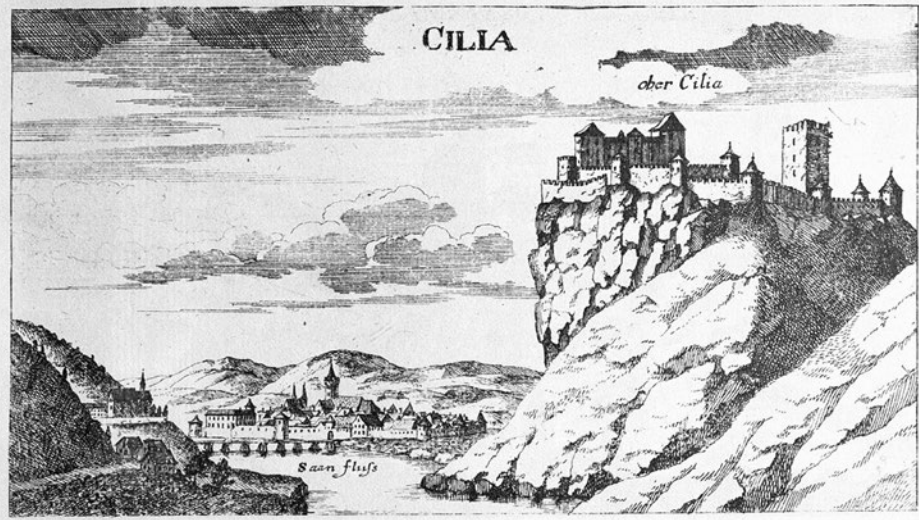
/.../

Od Maribora je Herberstein hitel proti Celju v mesto. Tu je odločilno premagal uporniško vojsko, pač po 5. in pred 10. julijem /.../. Kmetje so bili namreč pred Herbersteinovim prihodom zasedli zgornji celjski grad in so po poročilu nemške žolnierske pesmi sami s svojim napadom na mesto in deželno vojsko izzvali bitko, ki jim je prinesla katastrofalen poraz. /.../ Kmetje so večkrat zahtevali, naj se jim Celje vda, toda mesto se je prebudilo, z dobrimi topovi jih strašilo. Zato pa med uporniki vsak priseže sam zase, mestu mora priti gorje; sveže hočemo začeti, nikogar živega pustiti. /.../ Srce se jim smeji: Stara pravda! Takoj nasproti so jim šli, jih na bojišču stati videli: le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! /.../ Prav kmalu nato se je igra končala. Mnogoteri je bil zaboden na kmečki strani v kratkem času. Konec je bil njihovega bahanja /.../ Stara pravda! Tvegano igro na srečo so izgubili, na suho so jih obrili. Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup boga gmajna, zaradi svojega hinavstva in prekanjenosti obešena in tudi na kol nataknjena. /.../ Obseg bitke kaže tudi sporočilo cesarju Maksimilijanu, da je v njej padlo okrog 2000 kmetov (medtem ko trdi poznejše poročilo iz konca 16. stoletja, naj bi jih padlo okrog 700).

Toda s celjsko bitko je prišel že konec velikih bojev med uporniki in fevdalnimi vojskami. Začelo se je podrobno zatiranje uporniškega gibanja na Spodnjem Štajerskem. Trajalo je okrog dva tedna. /.../ Freisinški škof je pisal svojemu tajniku, da gospod Jurij pl. Herberstein, poveljnik na Štajerskem, nasprotno (navodilom) komisije cesarskega Veličanstva požiga, obeša, natika na kol in drugače nadleguje. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 100–103.)

VIR 8:

Celje, Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, Gradec 1681.

(Dostopno na spletni strani:

http://sl.wikipedia.org/wiki/Celje#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiria_-_035_Cilli_-_Celje.jpg (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 9

Potem ko je Herbersteinova vojska obšla Savinjsko dolino in ozemlje vzhodno od Celja, je okrog 22. julija, morda še kak dan poprej, pri Rajhenburgu prekoračila Savo ter začela hitro prodirati v Dolenjsko gričevje severno do doline Krke.

/.../ In 25. julija, ko je Herberstein stal še globoko na Dolenjskem, ni bilo na Gorenjskem nobenega kmečkega zborovanja več. Zato po pravici pravi Dietrichsteinovo družinsko izročilo po omembi Herbersteinovega prihoda na Kranjsko kratko: s tem je bila kmečka zveza razbita.

Po Valvasorjevem poročilu je prišel Herberstein na Kranjsko s cesarjevimi, koroškimi in štajerskimi četami. Čeprav so se uporniki takoj potuhnil, je prešel vso Kranjsko (in) spraval plemstvo na svobodo. Latinski verzi iz Škofje Loke pričajo, da tudi pri tem ni ravnal nič mileje kakor prej: Brez haska zvezani so bili odbiti od močnega Marta in neumnost je upornikom prinesla kazen. Del je bil pobit z orožjem, pribit s sulico, del razsekan z nožem, del razčetrverjen, del obešen na drevo in zagleda od tod v plamenih goreti svoje hiše; vsak, tudi revež, je prisiljen z denarjem odkupiti hišo in premožni izprazni denar iz žepa. V tožbah in joku se ljudstvo bridko žalosti; z žalostnim srcem prenaša kmet to kazen zaradi pravde, ki jo postavlja v ospredje, ko se trudi pogubiti gospoda.

Tako je bil do konca julija ali najkasneje v prvih dneh avgusta po skoraj štirih mesecih kmečke premoči zadušen kmečki upor v vseh treh deželah. Morda je segel celo v četrto – na Goriško. Po koncu odpora so namreč zahtevali tudi od tolminskega glavarja, naj pobere odkupno globo od Tolmincev, ki da so se pridružili uporu /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 105–106.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S pomočjo vira 6 opiši zadnje akcije deželne vojske za zatrtje upora na Koroškem.
- Poimenuj skupnega vojaškega poveljnika vseh treh dežel. S pomočjo virov 7 in 8 opiši potek bitke za Celje. Žolnirski novičar je v Novi pesmi o kranjskih kmetih, ki je bila julija 1515 natisnjena na Dunaju v obliki letaka, ohranil dve značilni puntarski gesli, povzeti po stari slovenski puntarski pesmi, ki predstavljata prve natisnjene slovenske besede. Gesli podčrtaj v viru 7.
- V odlomku iz latinske pesmi iz Škofje Loke podčrtaj dele besedila, ki potrjujejo nasilno ravnanje Herbersteinove vojske pri zatiranju kmečkega upora na Kranjskem (vir 9).
- Na zemljevid vriši potek zadnjih akcij deželne vojske pri zatiranju kmečkega upora (vir 5).

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 10

/.../ Na Koroškem je sprožil začetek novega razvoja Dietrichstein /.../. Z razglasom cesarjevega naročila, naj se stanovi branijo proti upornikom, in s sporočilom, da že prihaja na pomoč cesarjeva vojska, je utrdil položaj stanov v Beljaku, kjer so meščani predtem že omahovali med fevdalci in uporniki. /.../

Poveljnik koroške deželne vojske Hieronim Zothn se je vrnil 25. junija s 300 pešci od cesarja v Beljak, osem dni pozneje, do 3. julija, pa naj bi prišlo v isto mesto še 1000 cesarjevih vojakov /.../.

Upor na Koroškem je bil zadušen. Cesarjeva poglavitna vojska pa se je nekoliko zamudila. Prišla je v Beljak šele, ko so bili boji že končani, torej med 5. in 10. julijem.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 98-100.)

VIR 11

Seveda je bilo treba za tak način bojevanja, kakršen se je začel po bitki pri Celju, veliko vojakov. Zaradi tega je razumljiv strah štajerskih deželnih stanov, izražen v pismu 13. julija, da 900 njihovih najemnikov ne bo moglo opraviti vsega, in jasna tudi prošnja na cesarja za vojaško pomoč. Res je pomoč prišla, in sicer 400 koroških in 1000 cesarskih žolnirjev (Landsknechtov – najemnikov). Toda ta pomoč je prišla šele po bitki pri Celju, potem ko je bilo poglavitnih bojev že konec.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 103-104.)

VIR 12

/.../ Toda tudi iz tega Maksimilijanovega pisma (op. z dne 14. julija) odseva prepričanje, da je treba ne le potlačiti upor, temveč odstraniti tudi njegove vzroke, urediti razmerje med položniki in gospodi (seveda v cesarjevo korist). /.../. Kako vse drugačen je bil poziv kranjskega deželnega glavarja Janeza Turjaškega, ki je prosil Herbersteina samo za to, da naj bi prisilil kmete z ognjem in mečem /.../, da mu bodo vrnil njegov grad Mirno. /.../ Na takšne pozive se je oziral Herberstein veliko bolj kakor na naročila cesarjevih komisarjev.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 104-105.)

VIR 13

Odkar so obstajali denar, mesta in smodnik, je bilo podeljevanje zemljišč s podložnimi kmeti kot plačilo za vojaško službo ravno tako zastarelo kot viteštvo nasploh. Zaradi tega Maksimilijan pri svojih vojnah, ki jih je bojeval s francoskim kraljem predvsem za posesti v severni Italiji, ni več uporabljal svojih viteških podložnikov, ampak plačane soldate, ki so se bojevali samo zato, da bi zaslužili solde – denar. Takšne soldate so imenovali landsknehti. To so bili divji, surovi možakarji, ki so se najbolj veselili, če je bilo moč kaj upleniti. Nosili so neverjetno kričeče obleke. Niso se bojevali za domovino, ampak za denar, in udinjali so se pri tistem, ki je več plačal. Zaradi tega je cesar potreboval mnogo denarja. Ker pa ga ni imel, si ga je moral izposojati pri bogatih trgovcih v mestih. Zaradi tega je moral biti prijazen z mesti, to pa je jezilo viteze, ki so se zdeli sami sebi čedalje bolj odveč.

(Gombrih, E. H. (1991). Kratka svetovna zgodovina za mlade bralce. Od pradavnine do sedanjosti. Ljubljana: DZS in Panatal, str. 174.)

VIR 14:

Hans Sebald: Trije landsknehti, grafika, 16. stoletje. (Dostopno na spletni strani: <http://en.wikipedia.org/wiki/Landsknecht#/media/File:Landsknechte.jpg> (dostop: 8. maj 2015).)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 10 in 11 ugotovi, kakšna je bila vloga cesarjeve vojske pri zatrtju kmečkega upora na Koroškem in Štajerskem ter v bitki za Celje.
- Pojasni razliko med prošnjama cesarja Maksimilijana in kranjskega deželnega glavarja Janeza Turjaškega, naslovljenima na vojaškega poveljnika Herbersteina julija 1515 (vir 12).
- Cesarju Maksimilijanu so nadeli dva nadimka: zadnji vitez in prvi landsknecht. S pomočjo podatkov iz virov 13 in 14 sklepaj na razlike med vitezom in landsknechtom.

Aktivnosti za delo šeste trojice za primerjavo pogledov na dogajanje ob koncu vseslovenskega kmečkega upora od julija do začetka avgusta 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovzrite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Bitka za Celje je bila za kmete prelomna.</i>	
<i>Plemiška vojska je zatrla upor v vseh treh deželah.</i>	
<i>Cesar s svojo najemniško vojsko ni bistveno posegel v upor.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet - plemič		
Odnos plemič - cesar		
Odnos cesar - kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Sedma trojica: V znamenju puntarskega pfeniga ali posledice kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

.../ Pa tudi Valvasor pripoveduje z zadovoljstvom fevdalnega gospoda, da so bili kmetje po prihodu Herbersteinove vojske kmalu razbiti in tudi trdno kaznovani. Vzeli so jim imetje in mnogim tudi življenje. Neredki so bili natakneni na kol, obešeni ali so jih pretepli s šibami. Mnogim so požgali hiše. Ostali so morali dati vsak od hiše po en goldinar (pač kot odkupnino, da je niso požgali). Tako so jim izčistili žolč. /.../

Ujete uporniške glavarje in kolovodje so usmrtili v Kranju in Gradcu (tu 10 voditeljev, 15 poveljnikov in 136 upornikov, sicer nam številke niso znane), veliko pa tudi kar na kraju, kjer so jih ujeli, in morda tudi še v kakem drugem mestu. /.../

Uporniki so leta 1515 požgali ali vsaj poškodovali večino gradov in nekaj krajev (zlasti Brežice), plemiška vojska je požgala številne vasi ali posamezne kmečke domačije, pobila mnogo podložnikov, opustošila polja. /.../

Kazen, ki so jo določili stanovi in cesar, je zadela vse upornike, prav tako tudi plačevanje puntarskega pfeniga. Ni znano, kako se je nehala razprava o odškodnini, ki so jo zahtevali zemljiški gospodje za škodo, ki so jo imeli ob uporu. Gotovo pa so morali delati podložniki tlako pri popraviljanju starih in postavljanju novih gradov. /.../ Kmečki položaj se v bistvu ni prav nič spremenil. Ostale so še vedno dajatve, tlaka, izredni davki /.../. Edino, kar je cesar dosegel, je bilo, da je močnejše uveljavil svoje sodno posredovanje ob sporih med podložniki in zemljiškimi gospodi.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 108, 115, 121.)

VIR 2:

Kaznovanje kmečkih upornikov, lesorez.
(Wikimedia Commons.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S pomočjo virov 1 in 2 naštej neposredne posledice vseslovenskega kmečkega upora za kmete.
- Utemelji, ali se je po uporah položaj kmečkih podložnikov dolgoročno spremenil.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 3

Proti tem cesarjevim predlogom so sestavili kranjski deželni stanovi na sestanku v Ljubljani 24. avgusta obsežen odgovor. /.../ Popolnoma so se stanovi strinjali s cesarjevimi predlogom glede smrtne kazni za voditelje, ki ne morejo dokazati, da so bili k svojemu delu prisiljeni: /.../.

Glede denarne kazni pa je bila stvar drugačna. Stanovi so le delno sprejeli cesarjeve predloge. Iz vsega zmanjševanja zlasti dajatev njihovih podložnikov je razvidno, da so se le dobro zavedali, da bi se – posebej spričo opustošenosti podeželja v zadnjem obdobju upora – z naložitvijo kazni zmanjšala hkrati z gospodarsko močjo podložnikov v prvi vrsti tudi korist, ki bi jo mogli iztisniti iz podložnikov graščaki sami zase. /.../ Toda v določbi o rokodelcih, dninarjih, hlapcih brez zemlje in rudarjih se vidi, kako so varovali svoje koristi: odobrili so cesarjevo določbo, naj plačajo do določenega roka po presoji pobiralcev povprečno poldrugi renski goldinar kazni /.../. Cesarjev predlog o davku, ki naj se plača od kmetij, katerih hasnovalci se upora niso udeležili, so stanovi le nebitveno spremenili. /.../ Tudi Maksimilijanov predlog glede kazni za prostovoljne upornike iz mest in trgov so stanovi sprejeli. Glede meščanov, ki se upora niso udeležili, so z utemeljitvijo, da so mesta nosila vsa deželna bremena in na istih davčnih podlagah kakor druga dva stanova, stanovi cesarjev predlog znižali na mero davka na podeželju: /.../.

Da bi cesarja spričo zmanjšane vsote davka vsaj nekoliko zadovoljili, so stanovi pristali še na nov dodatni davek po pol goldinarja od vsake kmetije; plačal naj bi se do 11. novembra 1516 /.../.

Glede puntarskega pfeniga stanovi niso imeli takšnih pomislov kakor glede davka, marveč so se cesarju mirno zahvalili za nov dohodek, ki jim ga je dovolil. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 111–113.)

VIR 4

.../ Stanovi niso bili zadovoljni z ravnanjem komisarjev z uporniškimi voditelji, češ da je premilo in da se pri kmetih znova kažeta stara nepokorščina in objestnost, znova da groze z uporom. /.../

Prav ta vprašanja so stanovi obširneje obravnavali na svojem sestanku konec decembra. Glede zahteve komisarjev, naj se zemljiški gospodje puste zaslišati glede na kmečke pritožbe, so izjavili, da hočejo ostati pri svoji prvotni privolitvi in jo izpolniti, vendar šele tedaj, ko bodo kmetje, ki so se uprli, popravili vso škodo, ki so jo protipravno in nasilno naredili (torej s prav obrnjenim zaporedjem, kot so ga predložili komisarji!). /.../

Končno so se stanovi ob tej priložnosti ostro postavili za svoje dohodke in proti vsakemu popuščanju v korist poraženih podložnikov v vseh vprašanih, ki so jih nakazovali komisarji kot sporna glede mere kmečke obremenitve v korist graščini. Tlaka je v navadi že 40 – 60 let, stanovi so jo po deželnem pravu priposestovali in so v (njeni) pravični posesti in nihče od njih ni naložil podložnikom nove tlake. Ko bi ne bilo slabih vojnih časov, mnogih davkov, tudi nekaj novih mitnin in carin in ko bi se kmetom ne bile zaprle ceste v Italijo, bi si ti pač tudi kljub tlaki opomogli. Glede davka imajo stanovi pravico, da ga nalože svojim kmetom, in jih s tem ne bi stiskali, marveč prej varovali, čeprav kmetje v zadnjem času gospodov niso prav nič varovali. /.../ Z globami podložnika navadno tlačijo deželnoknežja sodišča, kajti drugih je malo v deželi.

Ker kažejo vsi znaki, da se kmetje vnovič pripravljajo na upor, ponavljajo stanovi svojo zahtevo, naj se spravi kmečko orožje po gradovih, in spet pozivajo cesarja, naj da podreti tabore. /.../ Ob potrebi bo rešilo dinastijo samo pobožno, zvesto plemstvo s pošteno in moško roko in ne nezvesti slovenski kmet.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 116–118.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz virov 3 in 4 ugotovi, kakšno je bilo stališče kranjskih deželnih stanov do cesarjevega predloga glede smrtnih kazni za uporniške voditelje, denarnih kazni, davka, puntarskega pfeniga, ureditve razmerja med podložniki in zemljiškimi gospodi, kmečkih taborov.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 5

Cesar je v svojem navodilu za komisarje na Kranjskem 7. avgusta najprej zavrnil sum, da bi bil v zvezi z upornimi kmeti. /.../ Ker je sedaj mir obnovljen in bosta še preostale krajevne nemire pač zlahka odpravili stanovska in njegova vojska, odhaja spet iz Avstrije in pušča kot svojega namestnika in pooblaščenca krškega škofa, kardinala Langa.

Slede nasveti za kaznovanje upornikov: s smrtno kaznijo jim bo sicer na splošno prizanesel, ne pa nekoliko občutnejše kazni. Vsak zemljiški gospod naj pobere in odda od vsake kmetije, katere posestnik se je udeležil upora, po 3 renske goldinarje /.../. Vsi hlapci, rokodelci, dninarji in rudarji, ki so se uprli in nimajo zemljiške posesti, naj bodo kaznovani /.../ s plačilom poldrugega goldinarja. Tisti, ki so upor sprožili, in uporniški poglavarji in kolovodje, ki ne morejo dokazati, da so bili k udeležbi prisiljeni, pa morajo biti obešeni. Vsak podložnik naj za večer opomin v prihodnje plačuje od svoje kmetije svojemu zemljiškemu gospodu 2 do 3 krajcarje. Ta dajatev naj se vpiše v urbar pod imenom puntarski pfenig. Kakor podložniki članov deželnih stanov morajo plačati kazen in dajatev tudi položniki na posestvih deželnega kneza. /.../ Vsi v mestih ali trgih bivajoči meščani, ki so prostovoljno pristopili h kmečki zvezi, naj plačajo 10 renskih goldinarjev kazni /.../.

Denarne dajatve od upornikov naj bi se dopolnile še z davki na tiste, ki so ostali mirni. Vsak zemljiški gospod, čigar podložniki se niso udeležili upora, naj bi plačal od kmetije po pol goldinarja /.../, ne kot kazen, marveč kot davčni prispevek. Tudi meščani in tržani, ki se upora niso udeležili, naj se udeleže pri tem davku /.../.

Ves ta denar se bo po cesarjevih besedah porabil za našo in naših dežel splošno korist, namreč za /.../ utrjeno obmejno obrambo proti Turkom, Benečanom in kmetom /.../.

Maksimilijan je na podlagi izpričanih dejstev bolj verjel kmečkim pritožnikom kakor dolgim stanovskim poročilom. Zato smo sklenili za pošteno, dobro vlado nas in naših stanov, za mir in ohranitev vseh naših vladarskih dohodkov, spodobnih in dobrih dajatev in služnosti, poleg tega da dokažemo pravičnost tudi do podložnikov, temeljito poizvedovati glede stiske in dobrega in zaslišati pritožbe podložnikov in enako, kar bi se imel kateri od članov stanov pritožiti proti podložnikom, in potem v posvetovanju z deželnimi stanovi ali z njihovim pooblaščenim odborom obnoviti red, mero in postavo, kako naj bo v bodoče vselej z rednimi dajatvami in služnostmi in tudi z davki, kaznimi, pokorami, tlako in podobnimi rečmi. O načinu, kako naj se to izvede, naj se posvetujejo deželni stanovi s pooblaščenim kardinalom Langom.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 108–111.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 5 ugotovi, katere denarne dajatve, davke in ostale kazni za upornike je predlagal cesar Maksimilijan v navodilu za komisarje na Kranjskem 7. avgusta 1515. Kaj je želel s tem doseči?

Aktivnosti za delo sedme trojice za primerjavo pogledov na posledice kmečkega upora od avgusta 1515 dalje:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Uporni kmetje so bili po koncu upora strogo kaznovani.</i>	
<i>Deželni stanovni so za uporne kmete zahtevali strožje kazni kakor cesar.</i>	
<i>Cesarjevi predlogi o kaznovanju so izhajali iz lastnih koristi in želje po odpravi kmečkega nezadovoljstva.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

NALOGE ZA POVZEMANJE UČNE SNOVI IN OBLIKOVANJE »VELIKE SLIKE«

Sočasno rešujete skupne naloge, ki se nanašajo na poudarjanje glavnih zamisli in bistva učne snovi z različnih zornih kotov, primerjavo razmerij med posameznimi družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov.

- Povzemite bistvo glavnih faz vseslovenskega kmečkega upora z zornega kota kmetov, plemičev in cesarja.

POGLEDI NA VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR			
	Pogled skozi oči kmeta	Pogled skozi oči plemiča	Pogled skozi oči cesarja
Vzroki			
Povodi in žarišča			
Začetek			
Širjenje in vrhunec			
Zahteve			
Konec			
Posledice			
Sklep			

- Na podlagi primerjave odnosov med različnimi družbenimi sloji skozi posamezne faze vseslovenskega kmečkega upora utemeljite, do kolikšne mere so se razmerja spreminjala.

ODNOSI MED POSAMEZNIMI SLOJI V VSESLOVENSKEM KMEČKEM UPORU			
	Odnos kmet – plemič	Odnos plemič – cesar	Odnos cesar – kmet
Vzroki			
Povodi in žarišča			
Začetek			
Širjenje in vrhunec			
Zahteve			
Konec			
Posledice			
Sklep			

- Presodite uporabno vrednost zbranega gradiva glede na vključenost virov prve in virov druge roke skozi posamezne faze vseslovenskega kmečkega upora, tako da primere virov prve in druge roke izpišete v preglednico.

VIRI O VSESLOVENSKEM KMEČKEM UPORU		
	Viri prve roke	Viri druge roke
Vzroki		
Povodi in žarišča		
Začetek		
Širjenje in vrhunec		
Zahteve		
Konec		
Posledice		
Sklep		

NALOGA V RAZMISLEK

Nalogo za globlje razumevanje učnega problema reši samostojno, tako da argumentiraš odgovor na ključno vprašanje:
VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR – BOJ ZA STARO PRAVDO ALI NOVO DRUŽBENO UREDITEV?

NALOGA ZA ŠIRŠI VPOGLED V RAZUMEVANJE UČNE SNOVI

V okviru timskega pouka z likovno umetnostjo na steni ali papirju NARIŠITE STRIP, tako da vsaka trojica najprej samostojno nariše stripovsko risbo glede na problem, ki ga je tudi obravnavala samostojno: *V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov, V znamenju isker, V znamenju kmečke zveze, V znamenju zbiranja uboge gmajne, V znamenju boja za staro pravdo, V znamenju ognja in meča, V znamenju puntarskega pfeniga. Vse stripovske risbe sestavite v celoto z naslovom PO SLEDEH VSESLOVENSKEGA KMEČKEGA UPORA.*

<i>V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov</i>	<i>V znamenju isker</i>	<i>V znamenju kmečke zveze</i>	<i>V znamenju zbiranja uboge gmajne</i>	<i>V znamenju boja za staro pravdo</i>	<i>V znamenju ognja in meča</i>	<i>V znamenju puntarskega pfeniga</i>
--	---------------------------------	--	---	--	---	---